

door Roger JANSOONE

#### 14. DE FABRIEKSWACHT, ...EEN WACHT ZONDER FABRIEK

“Lieb’ Vaterland, mögst ruhig sein, fest steht die Wacht, die Wacht am Rhein! ”

( Niederwalddenkmal, Rüdesheim )

##### Een “koppelbaas” van de Luftwaffe

In ieder boeiend verhaal duikt er wel ergens een intrigerende onbekende op, wat de spanning steeds ietwat opdrijft. Zo ook in dit verhaal van bezetting, angst en onderdrukking, met daarin een mysterieuze verschijning, nagenoeg reeds onbekend tijdens de bezetting en nadien vrijwel volledig onbekend gebleven en intussen verdwenen in de mist en de nevels van de geschiedenis ...zodanig dat de naam thans allicht nergens nog een belletje zal doen rinkelen. Zowaar een recept uit een thriller van Agatha Christie ! En - qua geschiedenis van W.O.2 - allicht een “primeur” voor “De Plate” en voor de lezers van deze vervolgserie.

Bovenstaand citaat (uit een geliefkoosd Duits patriottisch lied) gaat over “die Wacht am Rhein”, maar ook wij hadden tijdens de bezetting zelfs meer dan één “Wacht”, weliswaar niet “am Rhein” maar toch ter beveiliging (in eerste linie) van het “Reich” achter de Rijn, en al even “fest stehend”...zodat het “Vaterland” mocht “ruhig sein”. En één van die diverse “Wacht”-organisaties was de *Fabriekswacht*. Het is nog steeds een raadsel waar die benaming “Fabriekswacht” vandaan gekomen is. Deze “wacht” heeft immers nooit ook maar ergens een fabriek bewaakt! Misschien is deze nietszeggende, misleidende en onbeduidende benaming (wat de Duitsers een “Tarnbezeichnung” noemden) zeer bewust ontsproten aan het brein van de oprichter, de eigenzinnige en raadselachtige Hendrik Turcksin (1903-1987), de jongste uit een tuiniersgezin van liefst 16 kinderen en chefmonteur bij de bouwfirma Chamebel (Brussel) ... en tevens de waard van het *Vlaams Huis* in Vilvoorde, waar hij tussen pot en pint tal van mensen (ook nogal wat Duitse militairen) leerde kennen. Hij was een overtuigde flamingant maar werd nooit lid van het VNV of van enig andere politieke partij of groepering. Dit neemt niet weg dat, ingevolge uitzonderlijke oorlogsomstandigheden, deze merkwaardige en ambitieuze man uiteindelijk in bezet België de aanvoerder werd van een brigade wachtsoldaten (6.000 man!)... en hij in gans Europa de enige buitenlander was die *in de Duitse Wehrmacht* uiteindelijk opklom tot de graad van luitenant-kolonel (zelfs REX-leider Degrelle bracht het - als inderdaad heldhaftige Oostfrontstrijder - niet verder dan luitenant, zij het dan wel bij de Waffen-SS).

Zijn ongelooflijke loopbaan in dit vreemdsoortig circuit begon vrij onschuldig en welhaast onopgemerkt als een soort van “koppelbaas” ten behoeve van de Luftwaffe-bouwwerken in België. Toen bleek dat er op die werken heel wat bouwmaterialen werden “ontvreemd” en er ook wel eens sabotage werd gepleegd, richtte hij op verzoek van de Luftwaffe-administrateur in Brussel een eigen bewakingsdienst op, oorspronkelijk samengesteld uit “cliënteel” van het Vlaams Huis, en voorts burens, vrienden en kennissen, en collega’s op het werk. En van het een kwam vrij spoedig het ander. De wachtgroep nam steeds maar uitbreiding en al vlug beschikte Turcksin over een privé-legertje, en dit op basis van een *formeel contract* met de Luftwaffe van maarschalk Hermann Goering. Dit laatste is niet zonder belang ...want anders zou het nooit mogelijk geweest zijn dat de *Militärverwaltung* iets dergelijks zou gedoogd hebben! Maar in Brussel besepte men zeer goed dat “der Hermann” niet zo maar een dikke en protserige luchtmaarschalk was doch bovenal één van de belangrijkste paladijnen van de Führer en reeds sedert de beginperiode de drijvende kracht achter de NSDAP. En bijgevolg liet de Militärverwaltung maar begaan en mocht de Fabriekswacht (ofschoon



een privé-organisatie) opereren *onder direct bevel* van het “Luftgaukommando Belgien und Nord-Frankreich” (die overigens zelf ook al niet ressorteerde onder de Militärverwaltung). In iedere dictatuur bestaan er wel zo van die bijzondere “afspraken” die normaliter nergens en nooit geduld worden, en zeker niet onder militairen.

Doch omdat dit privé-statuuut onvermijdelijk aanleiding gaf tot allerlei moeilijkheden en betwistingen, werd de Fabriekswacht later (*per 1 september 1943*) omgevormd tot de “Vlaamsche Wachbrigade – Flämische Wachbrigade”, behorend tot de gemilitariseerde “Wehrmachtsgefolge” (aanvullingstroepen van de Wehrmacht) en aldus onderworpen aan het tuchtreglement van de Duitse Wehrmacht. De leden van deze wachtbrigade werden bijgevolg *vanaf die datum* uitzonderlijk ook bewapend en zij kregen alzo tevens een militaire opleiding met instructeurs van de Wehrmacht. Opmerkelijk is het feit dat in dit reeds gevorderd stadium van de oorlog (eind 1943) hierbij geen sprake meer is van de Luftwaffe (nochtans aanvankelijk de “peetvader” en beschermheer van de Fabriekswacht). De Luftwaffe was toen immers reeds lang in ongenade gevallen bij Hitler, wegens verregaande machteloosheid op alle fronten. Indien Goering zelf nog geen “persona non grata” geworden was, dan had hij dat alleen te danken aan zijn grote verdiensten in de partij en in het uitwerken van de nazi-doctrine, o.m. betreffende de “Judenfrage”. Maar hij was intussen reeds ver overvleugeld door zijn grote rivaal Reichsführer-SS Heinrich Himmler van het RSHA – Reichssicherheitshauptamt, de grote baas van de SS, de Gestapo en de SD/SIPO.

Dank zij dit privé-statuuut (en in mindere mate ook nog daarna) had de commercieel ingestelde Turcksin de handen vrij om zijn “Fabriekswacht” op te bouwen als een voor hem duidelijk winstgevende *zakelijke onderneming* (en als dusdanig leunde hij - zij het allicht onbewust - veeleer aan bij de economische collaboratie). Als sluwe zakenman heeft hij er steeds over gewaakt dat zijn “werknemers” het bij hem goed naar hun zin hadden, zeker wat betreft de bezoldiging. Indien er, zoals in iedere onderneming, wel wat verloop was van personeel, dan had dit kennelijk geen geldelijke redenen.

### **Fabriekswacht en Zwarte Brigade**

Vanaf begin 1942 begon de Fabriekswacht nauw samen te werken met de Dietsche Militie / Zwarte Brigade van het V.N.V. ...en dat was niet zozeer het gevolg van het feit dat hun respectievelijk uniform nauwelijks enig verschil vertoonde (uit zuinigheidsoverwegingen en ook omwille van hoogdringendheid had de zakelijk ingestelde Turcksin immers gewoon geput uit het kledingmagazijn van de Zwarte Brigade). De reden voor die samenwerking was vooral van praktische aard. Het VNV kon hierdoor zijn mannen van de Zwarte Brigade een mooi en goed bezoldigd baantje bezorgen bij de Fabriekswacht, en anderzijds kon en mocht de Fabriekswacht rekruteren en voor zichzelf propaganda maken via *Volk en Staat* en andere organen van het VNV. Nochtans bleven beide organisaties in alle opzichten van elkaar gescheiden, wat uiteraard vooral verband hield met het feit dat de Zwarte Brigade (een partijpolitieke “beweging”) was samengesteld uit “belangloze” vrijwilligers ...terwijl de Fabriekswacht in zekere zin een “firma” was met contractuele en bezoldigde “werknemers”. Joris Van Steenlandt (in Oostende zeker niet onbekend), de gedreven “commandant-generaal” van de Dietsche Militie/Zwarte Brigade, en anderzijds Fabriekswacht-bevelhebber Turcksin konden trouwens niet goed met elkaar opschieten, en eigenlijk hadden zij een hekel aan elkaar. Daarbij kwam nog het feit dat het VNV voortdurend allerlei pogingen deed om de Fabriekswacht binnen zijn eigen invloedssfeer te betrekken, wat uiteraard alles te maken had met de bittere concurrentiestrijd tegenover de uit DE VLAG ontsproten “Algemeene SS-Vlaanderen”.

De Fabriekswacht vertoonde zich overigens zelden of nooit in het openbaar, in schrille tegenstelling tot de Zwarte Brigade met zijn demonstratieve optochten, parades en manifestaties. De Fabriekswachters speelden hun bescheiden en onopvallende rol van “nachtwaker” in en om Duitse



stapelplaatsen, pakhuizen, entrepots en inrichtingen. Hun leuze had dan ook kunnen zijn “Zien en niet gezien worden”. Zij kwamen niet voor in het straatbeeld, en wij, de toenmalige straatkinderen die bijna overal waren en vrijwel alles zagen, dragen hieraan also geen enkele herinnering ... terwijl anderzijds de luidruchtige Zwarte Brigade met zijn wekelijkse zondagochtendparades een onuitwisbare indruk heeft nagelaten. Vandaar dan ook dat de Fabriekswacht in Oostende en elders nauwelijks nog een herinnering oproept, ofschoon ze toch wel daadwerkelijk alhier aanwezig en actief was. Zien en niet gezien worden!

Doch vanaf begin 1943 (na Stalingrad) werden die relaties met de Zwarte Brigade door Turcksin anders bekeken en geleidelijk wat losser gemaakt. Vermoedelijk beseftte hij dat Duitsland de oorlog aan het verliezen was, terwijl anderzijds het VNV (en zijn Zwarte Brigade) steeds dieper en verder was terechtgekomen in het nazi-vaarwater. Maar ook hij kon hieraan niet meer volledig ontsnappen vermits *per 1 september 1943* - op uitdrukkelijk bevel vanuit Berlijn - zijn Fabriekswacht werd opgenomen in de aanvullingstroepen van de Wehrmacht ...en hierdoor onvermijdelijk zijn privé-statuuut verloor. Het ging zelfs zover dat - zoals alle andere paramilitaire groeperingen - de leden van de Fabriekswacht op 2 juli 1944 (na de landing in Normandië) ertoe verplicht werden de eed van trouw aan de Führer af te leggen,... ook al hebben velen dat met klem geweigerd. Het werd toen voor de Duitsers “alle hens aan dek!” ...en wie zij nog allemaal voor hun kar konden spannen “das spielte keine Rolle mehr!”. De nazi's eisten voortaan van iedereen in het kamp van de gewapende collaboratie “die Loyalität zum Führer, dem man den Treueeid geschworen hat”. Doch in die beroerde en uiteindelijk vrij chaotische laatste maanden van de bezetting had weigering van eedafliegging meestal geen concrete gevolgen, ook al omdat de leiding van de Fabriekswacht er zelf ook niet voor gewonnen was, daar dit duidelijk niet in de lijn lag van het specifiek doel waarvoor de Fabriekswacht eigenlijk was opgericht. En in Oostende hadden zowel de Kriegsmarine als de Wehrmacht bij gebrek aan eigen mankracht er alle belang bij om niet te moeilijk te gaan doen tegenover de Fabriekswacht of tegen andere paramilitaire organisaties.

### Een Fabriekswacht in Oostende

Officieel werd de Fabriekswacht opgericht op 1 mei 1941. Vanaf 1942 beschikte zij over eigen gebouwen, uitrusting en voorzieningen, met een eigen Staf en administratie. Dat dit allemaal zo maar mogelijk was, had alles te maken met de bijzonder ingewikkelde kracht- en machtsverhoudingen binnen het Derde Rijk. Maarschalk Hermann Goering was ongetwijfeld een volbloed nazi van de ergste soort ... maar hij behoorde niet tot de SS, en hij en Himmler waren rivalen die beiden meedongen om de gunst van de Führer. Net zoals Himmler begon Goering bijgevolg zijn eigen paramilitaire organisaties op te bouwen, en dat mocht desnoods een “Fabriekswacht” zijn van een obscure “Belgier”! Wat België betreft, begon Goering al vlug in te zien dat hij met die “exclusieve” Fabriekswacht over een troef beschikte die zijn SS-spitsbroeders in ons land (nog) niet hadden. Het was dan ook geen toeval dat hij allengs hiermede zijn “goede diensten” ging aanbieden bij de Wehrmacht en de Kriegsmarine om hen te “ontlasten” van het bewaken van militaire installaties en opbergruimten.

Ook in Oostende werd een peloton van de Fabriekswacht samengesteld met als identificatie “X 2 – Oostende “. Bij de omschakeling naar “Vlaamsche Wachtbrigade” was dit peloton intussen reeds een echte compagnie geworden, met name de 9<sup>e</sup> Compagnie III/9 Oostende, onder leiding van een “Kompagnieführer”, 2 “Offiziere”, 1 “Feldwebel” en 4 “Zugführer”. Een compagnie bestond uit vier “Zugs” onder leiding van een “Zugführer”, en iedere “Zug” was samengesteld uit drie groepen terwijl iedere groep was onderverdeeld in vier “Wachten” van elk drie man. Waarom die Duitse terminologie? Heel eenvoudig omdat de Fabriekswacht rechtstreeks ressorteerde onder de Luftwaffe (en vervolgens onder de Wehrmacht) en men daar geen oren had naar Vlaamse termen en benamingen (zoals bij de Zwarte Brigade). In Oostende was die Wachtbrigade-compagnie ondergebracht in de buurt van de Spuikom, waar zij ook beschikten over een vrij groot oefenterrein.



Het feit dat er in Oostende een volledige Compagnie kon ontstaan (d.i. ongeveer 150 man ), wijst erop dat alhier moeiteloos kon gerekruteerd worden voor de Fabriekswacht. Uiteindelijk, rekening houdend met normaal verloop van personeel (en allengs ook sneller verloop!), mag ervan worden uitgegaan dat er in Oostende wellicht ruim dubbel zoveel personen (dus ca. 300 man ) ooit lid zijn geweest van de Fabriekswacht, met daarbij logischerwijze een zekere mate van betrokkenheid van al evenveel gezinnen, wat dan toch al met al een behoorlijk en niet te verwaarlozen aantal uitmaakt.

De Fabriekswachters hadden in Oostende hun eigen verenigings- en gezelschapsleven, *los van* het bestaande en zeer gesloten “circuit” van de plaatselijke collaboratie (ook al een reden waarom zij nooit werden opgenomen in het “collectief geheugen”). . Zij beschouwden zichzelf immers *niet* als behorend tot de collaboratie, vermits zij (althans aanvankelijk) enkel optraden als een privé-bewakingsdienst. Eén van de hoogtepunten van hun eigen “gemeenschapswerking” was de jaarlijkse “bedevaart” naar het graf van Joris Van Severen in Abbeville, in feite veeleer een gastronomische uitstap naar “la douce France” ... waarbij zich maar al te graag ook niet-Fabriekswachters wilden aansluiten! Ja, waarom niet?

### **Een aparte perceptie tijdens de bezetting ...doch niet erna**

Het feit dat in een voor de “Nieuwe Orde” nogal “moeilijke” stad als Oostende een *volledige* compagnie van de Fabriekswacht kon worden samengesteld, is op het eerste zicht nogal verbazingwekkend . Doch dit lijkt te bevestigen dat de algemene perceptie ten aanzien van de Fabriekswacht eerder *positief* was, in die zin dat de gewone man hierin inderdaad een privé-bewakingsdienst zag bij wie men, op grond van een normale contractuele verbintenis, in *loondienst* kon gaan (met - destijds niet zo evident - zelfs bijdragen voor sociale zekerheid!), dus ongeveer zoals men nachtwaker wordt bij een of ander bedrijf. Vandaar dan ook deze beschouwingen over de Fabriekswacht in een *afzonderlijk* hoofdstuk, en niet in het raam van het allegaartje van diverse vormen van collaboratie,...alhoewel dit na de oorlog door de Krijgsraden niet op die manier werd benaderd! Maar toen, bij de latere omschakeling naar “Vlaamsche Wachtbrigade”, deze Fabriekswacht evolueerde naar een gewapende brigade in dienst van de Duitse Wehrmacht, was het echter al te laat om er nog uit te stappen, misschien wel nog individueel maar niet meer collectief.

In elk geval had de bijzondere “sfeer” die rond de Fabriekswacht hing, tot gevolg dat er na de bevrijding in Oostende een bepaald “taboe” was ontstaan omtrent al wie of wat te maken had met deze organisatie. Want hoe kon men plots gaan “zwart” maken wat tot dusver veeleer was beschouwd als zijnde veeleer “grijs” ? (...zoals er toen zoveel “grijs” was in alle mogelijke varianten). Men kon weliswaar vernemen dat de Krijgsraden dat allemaal over dezelfde kam scheerden, maar dat stemde de mensen ongemakkelijk en men verkoos dan ook hierover maar te zwijgen. Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat het bestaan van een Fabriekswacht in Oostende al vlug een “verborgen geschiedenis” geworden is, waarvan aldus heden ten dage nog nauwelijks iemand weet van heeft. En met deze bijdrage in deze vervolgserie wordt nu uiteindelijk opnieuw een tip van deze sluier opgelicht. Heel eenvoudig omdat *ook dit* een stukje geschiedenis is van het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting.

Maar also konden na de bevrijding Fabriekswachters tot hun stomme verbazing tot de vaststelling komen dat zij door de Krijgsauditeur werden beschuldigd van “lidmaatschap van een collaborerende organisatie”, met het *bezwarend feit* van “het dragen van een daarbij horend uniform” en van “verboden wapendracht ten behoeve van de vijand”, ... daar waar zij zich steeds beschouwd hadden als zijnde gewoon een “loontrekkende”, een “werknemer” in dienst van een “werkgever”. Velen waren trouwens in dienst getreden eenvoudig om te kunnen ontsnappen aan verplichte tewerkstelling in Duitsland (het enige alternatief was “onderduiken” ... en dat was ook niet zo aantrekkelijk!). Voor anderen was het een middel om een baantje te vinden, dat niet slecht betaald werd en waarbij men blijkbaar niet te hard moest werken (ook heden ten dage nog bij velen



een nobele betrachting!). Maar slechts weinigen zullen zich hebben aangesloten bij de Fabriekswacht in de volle overtuiging en met de oprechte bedoeling hiermede een bijdrage te leveren tot het in stand houden van de Duitse oorlogsinspanning! Zelfs oprichter en bevelhebber Turcksin schijnt (althans toch aanvankelijk) niet met dergelijke gedachten te hebben rondgelopen. Je kan dit allemaal enigszins vergelijken met de naïeve en zeer christelijke Oostfrontstrijders die na de oorlog wel iets te laat tot de ontdekking kwamen dat zij “de wapens hadden opgenomen tegen België en zijn geallieerden” ...in plaats van “op de voorposten van het christelijk Avondland” te gaan strijden tegen “het goddeloos bolsjewisme” (het is maar hoe je het noemen wil!).

### **Aanslagen van het gewapend verzet**

De Fabriekswachten (en ook VNV-mandatarissen en -militanten) waren een gemakkelijk doelwit voor aanslagen van het gewapend verzet, niet alleen omdat ze niet gekazerneerd waren doch gewoon verder thuis hun verblijf hadden, maar ook omdat de Duitsers dergelijke aanslagen beschouwden als misdaden van gemeen recht... en dus een zaak voor de Belgische politie en gerechtelijke overheid. Of met andere woorden: voor dergelijke aanslagen hoefde het verzet niet te vrezen voor willekeurige represaille-maatregelen tegen de bevolking, meer bepaald het oppakken en terechtstellen van gijzelaars. Vermoedelijk waren die aanslagen vanwege het verzet dan ook een *indirecte* bedreiging en “voorspel” tegenover de meer prominente nazi-handlangers die wél nog onder de bescherming stonden van de Duitsers.

Het begon met de aanslag (in Aalst) op Jef Podevyn, commandant van de Fabriekswacht, op 23 oktober 1942, en daarna was het hek van de dam. Vooral in Limburg werden aanslagen gepleegd en verloren een vrij groot aantal Fabriekswachters het leven, niet omdat precies in Limburg het gewapend verzet erg actief zou geweest zijn...maar omdat deze aanslagen (door het O.F.) veelal gepleegd werden vanuit het nabijgelegen Luik of de streek van Luik. Hierdoor verspreidde zich in Limburg en elders al spoedig het gerucht dat Vlamingen werden vermoord door Walen,...terwijl het anderzijds in Wallonië toch wel niet ontbrak aan Rexisten en andere collaborateurs (hierbij werd evenwel niet verteld dat de Rexisten in Wallonië ook al lang niet meer veilig waren!). Politie, Rijkswacht en gerecht stonden machteloos tegenover al deze moordaanslagen ... en het onderzoek “tastte in het duister” want het was nogal begrijpelijk dat geen enkele instantie ertoe geneigd was om daar veel werk van te maken.

Uiteindelijk kon een gewelddadige reactie hiertegen niet uitblijven, doch deze kwam niet vanwege de leiding van de Fabriekswacht (die trouwens daartoe nooit opdracht of toelating zou gekregen hebben) maar vooral vanuit het in 1943 opgericht “Veiligheidskorps” van DE VLAG, met als aanvoerder de beruchte Robert Verbelen, die bij zijn meedogenloze “vergeldingsacties” de volledige steun had van SS-Obergruppenführer Jungclaus van de SD-Sicherheitsdienst in Brussel (en bijgevolg los van enig voorafgaand akkoord vanwege de Militärverwaltung). In Oostende werden, voor zover mij bekend, geen aanslagen gepleegd op Fabriekswachters, allicht omdat het gewapend verzet in het *Sperrgebiet* weinig actief was (tenzij tijdens de laatste oorlogsmaanden) terwijl anderzijds andere vormen van verzet er meer in trek waren en trouwens prioriteit hadden.

### **Een genadeloze repressie**

De bevrijding in september 1944 maakte gelukkig een einde aan wat, vooral in Limburg, stilaan begon te ontaarden in een soort van burgeroorlog, een spiraal van geweld, met een politiek van “lik op stuk” (of in het Oostends “Katje mien, katje joen!”). De achtergebleven Fabriekswachters (en doorgaans ook hun gezinsleden) moesten het na de bevrijding zwaar ontgelden tijdens een repressie die (het was immers allemaal één pot nat!) weinig of geen onderscheid maakte tussen Zwarte Brigade, Dietsche Militie, Veiligheidskorps DE VLAG, Vlaamse SS, Vlaams Legioen, Waffen-SS, Vlaamse Wacht ...of Fabriekswacht. Hetzelfde gold uiteraard (en zelfs nog meer) voor de



Fabriekswachters die in september 1944, samen met de wegtrekkende Duitse troepen, veiligheidshalve de wijk hadden genomen naar Duitsland en die na mei 1945 “met hangende pootjes” terugkeerden naar België.

In ieder geval werden de leden van al deze organisaties in de meeste Krijgsraden min of meer “uniform” behandeld . Zij droegen immers allen een *uniform*, en dat was vaak hun enig gemeenschappelijk kenmerk, terwijl in werkelijkheid hun motivering, hun opdracht en hun betrokkenheid in de collaboratie doorgaans *van zeer uiteenlopende aard* waren. Maar alleen al het dragen van een uniform werkte toen blijkbaar reeds als een rode lap op een stier, alhoewel een zeer beruchte collaboratiegroep, de “Fahndungsgruppen” van de Feldgendarmarie (voor het opsporen van werkweigeraars), helemaal geen uniform droeg doch enkel een armband.

Waar dan wél - in individuele gevallen - enig onderscheid gemaakt werd, kon een Fabriekswachter tot een gevangenisstraf van “slechts” 18 maanden veroordeeld worden (naar de toenmalige maatstaven een “milde” straf) ... terwijl voor vrijwel gelijkaardige feiten een andere Fabriekswachter bij een andere Krijgsraad een straf kreeg toebedeeld van maar liefst 20 jaar hechtenis! Hierin hoeft men niet noodzakelijk gerechtelijke willekeur te zien, doch veeleer een aanwijzing omtrent het nogal chaotisch karakter van de *bijzondere rechtspraak* (Krijgsraden) die toen met doorgaans jonge en onvoldoende geschoolde magistraten moest ingevoerd worden. Er diende, hoe dan ook, verantwoording worden afgelegd en er moest recht geschieden, want dat eiste de “vox populi” met alle mogelijke middelen, ... maar jammer genoeg diende dit te gebeuren in een ongewoon snel tempo (gelet op het enorm aantal collaboratiedossiers) en tevens in uitzonderlijk moeilijke en onvoorziene omstandigheden en voorwaarden. En de gevolgen hiervan voelen wij tot op vandaag ...

Meer in het algemeen heeft men na de bevrijding niet goed kunnen of willen inzien dat bij ons de “denazificatie” zich eigenlijk reeds fundamenteel en bijna automatisch had voltrokken bij de aftocht van de Duitsers begin september 1944, ... met in hun kielzog alle collaborateurs “met boter op het hoofd”, de “echte” nazi-handlangers, de oorlogsmisdadigers, de fervente aanhangers van de “Nieuwe Orde”, die bij hun aankomst in Duitsland de reeds uitgedunde nazi-gelederen nog wat hebben versterkt en aangevuld, ...en die na mei 1945 veelal ergens een veilig heenkomen hebben weten te vinden. Indien men dit goed had ingezien, dan zou de repressie- en epuratiegolf allicht niet ontaard zijn in een losgeslagen heksenjacht op allerlei “kleine garnaal” en zelfs op personen die achteraf nooit in beschuldiging zijn gesteld, heel eenvoudig omdat zij onschuldig waren! Repressie en epuratie hadden moeten kunnen uitgaan van een goed doordachte politionele en gerechtelijke actie en onderzoek, zoals dit normaliter moet gebeuren *in een rechtsstaat*. Maar wat was in die beroerde tijd nog “normaal” ??

## Besluit

Wat er ook van zij, de Fabriekswacht was in de militaire en paramilitaire collaboratie duidelijk een “buitenbeentje”, een apart en uitzonderlijk geval, uitzonderlijk niet alleen voor België *maar ook voor alle bezette gebieden* (en dat is iets dat tot dusver nog geen enkel historicus schijnt te hebben ontdekt). Dit bewijst dat in buitengewone omstandigheden de meest verrassende fenomenen kunnen van de grond komen. En dit was allemaal het werk van slechts één man, een doordrijver die niet eens echt Duitsgezind en zeker geen nazi was, maar die niettemin – zoals zoveel andere “Wohlgesinnten” – gaandeweg steeds verder en steeds dieper in nazi-vaarwater terechtgekomen is. Bij collaboratie (ook al was het aanvankelijk gewoon slechts “samenwerking” of “medewerking”) wist je wel ongeveer waar je begon, maar je wist nooit waar het allemaal zou kunnen eindigen. Hier past het spreekwoord “Bezint eer je begint”. Maar het is precies dat stukje bezinning dat toen bij velen heeft ontbroken.



In de gedurfde maar ook gelauwerde Franse film "Lacombe Lucien" (1974) van Louis Malle, wordt de kijker geconfronteerd met het onthutsend fenomeen van een simpele boerenjongen die eerst zich wil aansluiten bij het gewapend verzet maar er geweigerd wordt wegens te jong, om vervolgens zonder enige overgang en eerder toevallig lid te worden van de Franse Gestapo, wat voor hem uiteindelijk dramatisch eindigt. Dit is een pakkende illustratie van het feit dat niet enkel de overstap van "grijs" naar "zwart"... maar zelfs die van "wit" naar "zwart" toen eigenlijk vaak niet zo groot was en flinterdun kon zijn. Dit stemt allemaal tot nadenken over "de aard van het beestje" dat in iedere mens ergens schuil gaat. Het spoort ook aan tot grote voorzichtigheid indien men wil oordelen over die tijd van oorlog en bezetting.

\* \* \* \* \*

## Postscriptum: structuur van de collaboratie

Na deze twee opeenvolgende hoofdstukken over de verscheidene en vaak erg uiteenlopende verschijningsvormen van de collaboratie lijkt het nuttig en aangewezen hier ten slotte **schematisch** de structuur weer te geven van de collaboratie zoals die zich tijdens de bezetting heeft ontwikkeld, zowel in Oostende als ongeveer overal elders in het land. Die "structuur" was eigenlijk veeleer een "netwerk", dat allengs figuurlijk is uitgegroeid tot een kankergezwel ...met uitzaaiingen ook nog na de oorlog en zelfs tot vandaag. Tevens waren er uiteraard plaatselijke verschillen, schakeringen en accenten (om evidente redenen was er in een stad als Oostende bijvoorbeeld heel wat minder economische collaboratie, tenzij op een lager niveau).

**economische** collaboratie (top) ))))))) vrijwillige arbeid in Duitsland (basis)

++++ zwarte markt / oorlogswoker

>>>>> Arbeitseinsatz

**culturele** collaboratie )))) **politieke** collaboratie )))) **militaire/paramilitaire** collaboratie

|                       |                                |                                |
|-----------------------|--------------------------------|--------------------------------|
| vvvvv                 | vvvvv                          | vvvvv                          |
| vv                    | vv                             | vv                             |
| DE VLAG >>>>>         | <b>SS-Vlaanderen</b>           | Waffen-SS                      |
| /                     | <b>V.N.V. + Zwarte Brigade</b> | VL Oostfrontstrijders          |
| /                     | Dietsche Militie               | N.S.K.K.                       |
| collaboratiepers      | VNVV                           | Organisation Todt ( O.T. )     |
| + uitgeverijen        | D.M.S.                         | D.R.K.                         |
| /                     | D.B.V.                         | Lt. De Winde-kring (Oflag)     |
| individuele culturele | <b>U.H.G.A.</b>                | Vlaamsche Wacht                |
| collaboratie          | (eenheidsvakbond)              |                                |
|                       |                                | S.D./SIPO                      |
|                       |                                | Fahndung (Feldgendarmarie)     |
|                       |                                | Veiligheidskorps Verbelen e.a. |

**R E X** ))))))) ))) Légion Wallonie

**administratieve** collaboratie )))) (sporadisch) *actieve* medewerking )))) Duitsgezinde  
 (+ politionele collaboratie) + *nieuwe korpsen* (NLVC e.a.) mandatarissen  
 ( passief/factueel ) + topambtenaren

( **Fabriekswacht** ) )))) ? )))) Vlaamsche Wachtbrigade  
 ( Luftwaffe ) ( Wehrmacht )

Via dit schema krijgt de aandachtige lezer allicht een beter en dieper inzicht in het vaak nogal onoverzichtelijk kluwen van wie en wat er zo allemaal rechtstreeks of onrechtstreeks (en passief of actief ) is verzeild geraakt in dit bijzonder complex fenomeen van de collaboratie. Uiteraard kan er

van de “tegenhanger”, namelijk de verzetsbeweging, een ongeveer gelijkaardig schema opgesteld worden,...maar dan wel in precies tegenovergestelde richting!

Tot slot nog deze fundamentele bemerking : Voor de lokale historicus kan de verleiding zeer groot zijn om op een dergelijk schema *ook namen* te “plakken”, althans toch de naam van de respectievelijke plaatselijke hoofdverantwoordelijken in ieder domein. Dat is logisch en ligt volledig in de lijn van het historisch onderzoek. Maar, zoals ik reeds meteen duidelijk stelde in de inleiding van deze vervolgsérie : het is hier principieel *niet* de bedoeling namen te noemen, want kennelijk is de tijd hier nog niet “rijp” voor. Wij laten de feiten dan maar liever voor zichzelf spreken, zonder meer, en dat is soms zo al erg genoeg, ...doch feiten oproepen en ontleden, dat is nu eenmaal de kerntaak en de opdracht van de geschiedkundige navorsing. Die namen gaan trouwens niet verloren want ze liggen netjes en voor eeuwig opgeslagen in de archieven van het Krijgsauditoraat. En voor het overige: het (recent) verleden leeft in ons ...

( wordt vervolgd )

N.B.: Al wie eventueel nog foto's of documenten aangaande **Oostendse Fabriekswachters** in zijn/haar bezit zou hebben, wordt vriendelijk verzocht zich te willen kenbaar te maken bij de auteur of bij het bestuur van “De Plate” – bij voorbaat hiervoor onze beste dank !

---

## INHOUDSTAFEL EN REGISTERS

Gezien het vele, en minutieuze werk dat de opmaak van de inhoudstafel en registers vergt en de zeer geringe belangstelling voor deze uitgave zal ze, in de oude vorm, niet meer gepubliceerd worden.

Er wordt nochtans een verkorte versie ter beschikking gesteld.

Inhoud:

- bijdragen (alfabetisch geklasseerd), illustraties en errata;
- iconografie en plattegronden;
- publicaties (aankondigingen);
- verbeteringen.

De inhoudstafel 2012 (4 p.) is gratis te verkrijgen. Het volstaat een seintje te geven aan de voorzitter-hoofdredacteur (telefoon of e-mail).